

Της Μαριάννας Μαστροσταμάτη

7.1 Ο θρησκευτικός ζήλος

Από τα στοιχεία που χαρακτηριστικά ξεχώριζαν τα Αλάτσατα ήταν ο θρησκευτικός ζήλος των κατοίκων.

Όλοι οι Αλατσατιανοί ανατρέφονταν μέσα σε αυτήν την ατμόσφαιρα με ευλαβική προσήλωση στα θεία. Εκδήλωση του έντονου θρησκευτικού συναισθήματος ήταν και το « χατζιλίκι » δηλαδή το προσκύνημα στους Αγίους Τόπους. Αποτελούσε όνειρο που όλοι οι Αλατσατιανοί επεδίωκαν να πραγματοποιήσουν. Αποτέλεσμα της αφοσίωσής τους αυτής ήταν η έφεση μεγάλου ποσοστού νέων προς τον μοναχικό ή ιερατικό βίο. Εκατοντάδες κληρικοί γεννημένοι στα Αλάτσατα και σπουδασμένοι στην Ιερουσαλήμ, στη Χάλκη και τη Ριζάρειο υπηρέτησαν την Ορθοδοξία από τους Αγίους Τόπους και τη Ρουμανία μέχρι την Αγγλία, τη Γαλλία, την Αμερική, τη Νότια Αφρική και την Αυστραλία. Αλατσατιανοί αρχιερείς κατέλαβαν σπουδαιές θέσεις στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, και Ιεροσολύμων. Στα αγιορείτικα μοναστήρια ηγουμένευσαν ή μόνασαν αμέτρητοι Αλατσατιανοί και επί 84 χρόνια (1848-1932) η [Σιμωνόπετρα](#) θεωρείτο αλατσατιανό μοναστήρι.

Ενδιαφέρον προκαλούν και οι τελετές των διάφορων επαγγελματικών ομάδων (σιναφιών) κατά την ημέρα της εορτής του αγίου ο οποίος θεωρούνταν προστάτης τους. Ονομάζονταν συλλείτουργα και ακολουθούσε αρτοκλασία. Στα συλλείτουργα συμμετείχε το σύνολο των οικογενειών των συγκεκριμένων επαγγελματιών. Πρόκειται για αστικό χαρακτηριστικό το οποίο ενίσχυε με τη θρησκευτική τελετή τη συνοχή της συγκεκριμένης επαγγελματικής ομάδας .

7.2 Οι αλατσατιανοί Ναοί

Σύμφωνα με τη στατιστική που δημοσιεύτηκε το Δεκέμβριο του 1904 στο περιοδικό "Ξενοφάνης" για τις εκκλησίες της επαρχίας Τσεσμέ, για τα Αλάτσατα αναφέρονται:

Εκκλησίες τρεις, παρεκκλήσια 85, μοναστήρια ένα. Με την αναφορά αυτή συμφωνούν και τα στοιχεία της στατιστικής του 1911 που υποβλήθηκε στο Υπουργείο Εξωτερικών και που συμπληρώνει την πρώτη με το στοιχείο της ύπαρξης 12 ιερών που λειτουργούν στα Αλάτσατα.

Το 1670 οι Έλληνες οικιστές της περιοχής θα αναγείρουν το πρώτο εκκλησάκι (προφανώς στα ερείπια του ευκτηρίου της Νέας Μονής Χίου) τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο στη θέση Άνω Χωριό, από το παραφθαρμένο Αναχωρίας ή Αναχωρίων που στη συνέχεια θα ονομάζεται «Πάνω Χωριό».

Το 1685, σε αρκετή απόσταση από τον οικισμό του Κάτω Χωριού (που ονομάστηκε έτσι σε αντίθεση με το Πάνω), χτίζεται ο μικρός ναός του Αγίου Νικολάου. Εκεί ο μοναχός Αγάπιος θα ιδρύσει το 1862 το ομώνυμο μοναστήρι. Στο σημείο ακριβώς της ένωσης του Πάνω με το Κάτω Χωριό χτίστηκε το 1803-1804 ο πρώτος ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου σε οικόπεδο που το δώρισε ο Ιωάννης Μπουντρογιάννης, στη θέση που βρίσκεται μέχρι σήμερα ως μουσουλμανικό τέμενος. Το υπόμνημα για τις δαπάνες ανέγερσης του ναού συντάσσεται από το μητροπολίτη Εφέσου Διονύσιο Καλλιάρχη και φέρει ημερομηνία “αωε Οκτωβρίου κη” (28 Οκτωβρίου 1805).

Μετά 30 χρόνια ο ναός δεν θα επαρκεί αφού η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού έφτασε να ενώσει τα δύο χωριά σε μία ενιαία πόλη. Το ίδιο πρόβλημα είχε τότε και ο Τσεσμές που από το 1823 είχε πυρποληθεί ο μητροπολιτικός ναός του Αγίου Χαράλαμπος. Οι δύο κοινότητες αποφάσισαν από κοινού να ζητήσουν την άδεια από τον Καπουδάν Πασά, στον οποίο υπαγόταν το εγιαλέτι της Άσπρης Θάλασσας, να ανοικοδομήσουν τους δύο ναούς. Για το επιθυμητό αποτέλεσμα αποφάσισαν την εκπροσώπησή τους από ένα έμπειρο Τσεσμελή ναυτικό, το Νικόλαο Ηλίαδη ή Λια και επονομαζόμενο ως Τουρκολιά, από μια σημαντική υπηρεσία που είχε προσφέρει στους Τούρκους κατά την εθνεγερσία.

Ο Νικόλαος Ηλίαδης διεκπεραίωσε με επιτυχία την αποστολή του στην Κωνσταντινούπολη. Πήρε τα αυτοκρατορικά φερμάνια με την άδεια ανοικοδόμησης των δύο ναών. Μαζί πήρε και τα σχοινιά, σφραγισμένα στις άκρες, με τα οποία καθορίζονταν οι διαστάσεις των ναών. Σύμφωνα με την κρίση του οι διαστάσεις των δύο ναών δεν ήταν ικανοποιητικές. Αγόρασε σχοινί και κατά τη διάρκεια της επιστροφής του ασχολήθηκε επιτυχώς με την επιμήκυνσή τους κόβοντάς τα στη μέση και προσθέτοντας κομμάτια από το καινούριο σχοινί σύμφωνα με τη ναυτική τέχνη του αμματίσματος ή ματίσματος. Στον Άγιο Χαράλαμπο, μάλιστα, το παράκανε και παράγινε μεγάλο το μήκος του ναού. Στα Αλάτσατα το όνομα του Νικόλαου

Ηλιάδη απαθανατίστηκε στο υπέρθυρο του ναού των Εισοδίων της Παναγίας όπου τοποθετήθηκε ιδρυτική μαρμάρινη επιγραφή. Σε πρόσφατη ανακαίνιση του μαγαζιού που στεγάζεται στην κεντρική είσοδο του ναού, η πλάκα αποκαλύφθηκε, σχεδόν ακέραιη. Κεφαλαιογράμματα και σύμφωνα με το φιλόλογο Θοδωρή Κοντάρη γραμμένη με άψογη ορθογραφία, η μαρμάρινη αυτή επιγραφή αποτελεί σήμερα το σπουδαιότερο " φθεγγόμενο λίθο " για την ιστορία της αλατσατιανής πολιτείας. Το κείμενο της επιγραφής είναι το εξής:

Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΤΩΝ ΕΙΣΟΔΙΩΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ
ΧΑΡΙΤΙ ΘΕΙΑΙ ΕΤΕΛΕΣΙΟΥΡΓΗΘΗ ΕΝ ΕΝΙ ΕΤΕΙ
ΤΟΥ ΕΝ ΧΩΙ ΚΟΙΝΟΥ ΛΑΟΥ ΔΙΑ ΔΑΠΑΝΗΣ ΚΑΙ ΚΟΠΟΥ
ΕΥΧΑΙΣ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΔΙΑΤΑΓΗΝ ΕΚ ΝΑΥΑΡΧΟΥ ΛΑΒΟΝΤΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΗΛΙΑΔΟΥ
ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΣΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΣΑΝΤΩΝ
Χ' ΤΖΑΝΗ ΝΤΙΛΜΠΟΗ ΣΥΝ Χ' ΔΗΜΗΤΡΙΩΙ ΣΠΑΝΟΥΔΗ
ΚΑΙ Χ' ΔΗΜΗΤΡΙΩΙ ΜΙΧΑΗΛΟΥ ΚΟΠΙΑΣΑΝΤΩΝ ΚΑΙ
ΒΟΗΘΗΣΑΝΤΩΝ ΟΛΗΙ ΨΥΧΗΙ ΚΑΙ ΚΑΡΔΙΑΙ
ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΝΤΑΥΘΑ ΕΥΡΕΘΕΝΤΩΝ ΧΡΙΣ
ΤΙΑΝΩΝ Αωλ * Α' ΑΛΑΤΖΑΤΑ

* Αωλβ (1832) στο σημείο της ακριβούς ημερομηνίας υπάρχει πρόσφατη παρέμβαση με λευκό χρώμα.

Αρχιτέκτονας του νέου ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου, που οικοδομήθηκε το 1832, ήταν ο γνωστός Σμυρνιός Εμμανουήλ Καλονάρης. Το 1838, ο περίβολος του ναού στρώθηκε όλος με μικρά άσπρα και μαύρα βότσαλα που σχημάτιζαν διάφορα σχέδια. Τμήμα του περιβόλου σώζεται μέχρι σήμερα με το δικέφαλο αετό και τη χρονολογία κατασκευής.

Το θαυμάσιο μαρμάρινο τέμπλο που κοσμεί το ναό κατασκεύασε ο Τηνιακός Ιωάννης Χαλαπάς (ή Χαλεπάς και πατέρας του Γιαννούλη) το 1874, σε ρυθμό ανάμεικτο, με πολλά νεοκλασικίζοντα και μπαρόκ στοιχεία. Το κόστος του τέμπλου ανήλθε στο υπέρογκο για εκείνη την εποχή ποσό των 710 λιρών. Η αγιογράφηση έγινε από το μεγάλο Καλύμνιο ζωγράφο Σακελλάριο Α. Μαγκλή.

Ύστερα από το ναό των Εισοδίων της Θεοτόκου χτίστηκε ο ναός του Αγίου Γεωργίου (εγκαίνια 1848) στην Αγριλιά που ήδη αποτελούσε το επίνειο των Αλατσάτων και εκεί

φορτώνονταν για εξαγωγή τα προϊόντα, κυρίως σταφίδα. Η πρωτοβουλία, φροντίδα και δαπάνη της ανέγερσης οφείλεται στον Γεώργιο Ιωαν. Βλάμο τον επιλεγόμενο Διακογιώργη. Τα σπουδαιότερα της λιθοδομής του μεταφέρθηκαν δια θαλάσσης από το χώρο των Ερυθρών. Ανάμεσά τους και δύο εγχάρακτοι λίθοι “ψηφίσματα”. Ο μιν ένας εντοιχίστηκε στην πρόσοψη του ναού ο δε άλλος στο κέντρο του δαπέδου. Ο ναός του Αγίου Γεωργίου έγινε ο πόλος έλξης της μετεγκατάστασης Αλατσατιανών στην Αγγιλιά για να δημιουργηθεί ο ομώνυμος οικισμός.

Το 1861 κατατίθεται ο θεμέλιος λίθος για την ανέγερση του ναού της Αγίας Τριάδας στο Πάνω Χωριό αλλά οι εργασίες σταματούν για φορολογικούς λόγους. Το 1870 επαναλαμβάνονται οι εργασίες που αποπερατώνονται το 1872. Στο αρχικό σχέδιο του ναού αρχιτέκτονας είναι ο Εμμανουήλ Καλονάρης, πατέρας του Ευστρατίου, ο οποίος στο μεταξύ πεθαίνει και αναλαμβάνει ο Τηνιακός Μάρκος Λαμπαδίτης. Οι μαρμαρικές εργασίες έγιναν από το συνεργείο του Ιωάννη Χαλεπά με επικεφαλής το δεύτερο γιο του Νικόλα. Ο Γιαννούλης εκείνη την εποχή ήταν στα Αλάτσατα αλλά δεν έλαβε μέρος στις εργασίες λόγω της κακής ψυχικής του υγείας που τον οδήγησε και σε μία απόπειρα αυτοκτονίας. Για την αγιογράφηση του ναού εργάστηκαν ο Παριανός ζωγράφος Ιωάννης Σιταράς και ο Καλύμνιος Σακελλάριος Α. Μαγκλής. Ο περίβολος του ναού ήταν και αυτός στρωμένος περίτεχνα με άσπρα και μαύρα βότσαλα. Το 1911 ο Γερμανός μηχανικός Richard Hirsh που εργαζόταν στα Αλάτσατα στην κατασκευή του σταθμού του ασύρματου κατασκεύασε στον περίβολο ένα ηλιακό ρολόι. Χρόνια μετά το διωγμό των Ελλήνων αποφασίστηκε το γκρέμισμά του. Σήμερα στη θέση του υπάρχουν ερείπια της βάσης της λιθοδομής του.

Το 1901 κατατίθεται ο θεμέλιος λίθος του ναού του Αγίου Κωνσταντίνου στη θέση μιας παράγκα που χρησιμοποιούσαν οι Κατωχωριανοί για να εκκλησιάζονται στη μνήμη των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Το σχέδιο του ναού επιμελείται ο Πραξιτέλης Χαλεπάς, τέταρτος γιος του Ιωάννη και μικρότερος κατά 20 χρόνια του Γιαννούλη. Ο Πραξιτέλης αναλαμβάνει την επιστασία των οικοδομικών εργασιών και εγκαθίστανται μόνιμα στα Αλάτσατα. Το 1901 πέθανε ο Ιωάννης Χαλεπάς και θάφτηκε στα Αλάτσατα. Στις οικοδομικές εργασίες έλαβαν εθελοντικά μέρος σχεδόν όλοι οι Κατωχωριανοί, πολλοί δε από αυτούς ήταν οι δωρητές των διάφορων κατασκευών. Το τέμπλο του ναού κατασκευάστηκε, προσωρινά, ξύλινο. Ο ναός του Αγίου Κωνσταντίνου, απέναντι από το μικρό γεφυράκι στο Κάτω Χωριό γκρεμίστηκε συθέμελα και στη θέση του σήμερα δεν υπάρχει τίποτε.

Μετά την ανέγερση του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου χτίστηκε το τζαμί της πόλης στην περιοχή των σφαγείων για τις θρησκευτικές ανάγκες των Τούρκων κατοίκων που τότε αριθμούσαν γύρω στους 600 ως 800. Με την πάροδο των χρόνων οι Τούρκοι κάτοικοι διέρρευσαν εκτός πόλης δημιουργώντας μικρούς οικισμούς στον κάμπο. Έτσι η λειτουργία του τζαμιού σταμάτησε.

Βιβλιογραφία

- Κωνσταντίνος Ι. Γκαρμάτης - Μαριάννα Ν. Μαστροσταμάτη: "Μετά τα Αλάτσατα. Οι Αλατσατιανοί ανά τον κόσμο" Α' έκδοση: Σύλλογος Αλατσατιανών "Τα Εισόδια της Θεοτόκου", Αθήνα 2007, ISBN 978-960-87159-1-2
- Φάνης Ν. Κλεάνθης: Αλάτσατα η Χαμένη Πατρίδα μου, Β' έκδοση: Σύλλογος Αλατσατιανών "Τα Εισόδια της Θεοτόκου", Αθήνα 2003, ISBN 960-87159-0-3
- Βλάμος Α. Κωνσταντίνος, Οικονόμος: Τα Αλάτσατα της Ιωνικής ή Ερυθραίας Χερσονήσου 1640-1914, Α' έκδοση: Μιχ. Τριανταφύλλου, Θεσσαλονίκη 1946